

ברכת החמה

נערך בידי

ישראל יצחק הלוי איצקוביץ

מתמחה ומרצה ידוע בתחום קידוש החודש

מזכרת למשתתפי השיעור

שהתקיים ביום רביעי ז

בבית הכנסת קהל חסידים פא"י, שכון ה

תקופות השנה

אנו מכירים את ארבע עונות השנה: סתיו, חורף, אביב וקיץ, שהן חלוקת השנה לארבע. בלשון חז"ל נקראות העונות בשם תקופות: תקופת תשרי, תקופת טבת, תקופת ניסן, תקופת תמוז. משך הזמן של כל תקופה תלוי במחלוקת, ולכן תוצאה של מחלוקת זו היא ללא ספק מחלוקת יסודית על משך זמן השנה (השימשה). לאחר שנדע את משך הזמן של כל תקופה, נדע ג"כ לחשב משך הזמן של שנת חמה, ע"י שנכפיל כל תקופה לארבע.

מהי התקופה

בספר העיבוד להראב"ח¹ מביא בשם "יש מפרשים" שהפירוש של תקופה היא מלשון תוקף וחוזק, והיינו שבסיום זמן של תקופה אחת היא מגיעה לאחרית תוקפה וחוזקה (של התקופה הנוכחית) ומכאן ואילך הוא מתחלפת לתקופה אחרת, אלא שהוא מערער על טעם זה משום שחוזק התקופה היא באמצעה דווקא, ולא בתחילתה, לכך ראוי לתת שם זה על אמצע הזמן ולא על סופה.

לכן הוא מפרש שהשם "תקופה" לקוח מלשון הקפה שעניינה חזרה והקף, והיינו שהקפה נקראת על שם סיבוב שהושלם עד הסוף. לכן: "תקופה" ענינה השלמת סיבוב ממקום שהשמש עמדה באותה מקום לפני שנה. אמנם היה מן הראוי לקרוא לכל יום תקופה, משום שבכל יום כדור הארץ משלים סיבוב מהמקום שבו עמד לפני שנה, אע"פ כן אנו קוראים רק לארבעה זמנים הללו תקופות וזאת משום סיבה נוספת, כי בזמנים הללו גומר עניין אחד ממידת הלילה והיום בחסרונם או ביתרונם².

¹ מאמר ג' שער ב'.

² כוונת דבריו הם: שבעצם היה מן המקום לקרוא לכל יום תקופה, היות שבכל יום השמש מסיימת סיבוב ממקום שהיה עומד בה לפני שנה, אלא היות ויש זמנים מיוחדים שרצינו לציין אותם בנפרד עקב שינוי אורך היום והלילה שמשנתה באותו

שיטת שמואל

עירובין דף נ"ו :

אמר שמואל: אין תקופת ניסן נופלת, אלא בארבעה רבעי היום, או בתחילת היום, או בתחילת הלילה, או בחצי היום, או בחצי הלילה. ואין תקופת תמוז נופלת, אלא או באחת ומחצה, או בשבע ומחצה, בין ביום ובין בלילה. ואין תקופת תשרי נופלת, אלא או בשלוש שעות, או בתשע שעות, בין ביום ובין בלילה. ואין תקופת טבת נופלת, אלא או בארבע ומחצה, או בעשר ומחצה, בין ביום ובין בלילה. ואין בין תקופה לתקופה אלא תשעים ואחד יום ושבע שעות ומחצה, ואין תקופה מושכת מחברתה אלא חצי שעה.

נמצא שלשיטת שמואל:

* כל תקופה היא 91 יום 7.5 שעות.

* שנה היא 365 יום ו-6 שעות.

* המאורות נתלו בליל ד'³.

* בניסן נברא העולם.

שנה	תחילת תקופת ניסן	תחילת תקופת תמוז	תחילת תקופת תשרי	תחילת תקופת טבת
א	0 בלילה ביום ד'	7.5 בלילה	3 ביום	10.5 ביום
ב	6 בלילה ביום ה'	1.5 בגוקר	9 ביום	4.5 בלילה
ג	12 בלילה ביום ו'	7.5 ביום	3 בלילה	10.5 בלילה
ד	6 ביום בשבת	1.5 בלילה	9 בלילה	4.5 ביום
ה	0 בלילה ביום א'	7.5 בלילה	3 ביום	10.5 ביום
ו	6 בלילה ביום ב'	1.5 בגוקר	9 ביום	4.5 בלילה

יום, כי בארבע תקופות הללו משתנים הזמנים. יום ארוך משתנה להיות לקצר, או לשוויון, לכך קראנו אותו בשם תקופה לומר שזמן מיוחד זה היה ג"כ לפני שנה.

³ אבל זמן התליית הלבנה שונה, ועי' במאמרי "מולדות ראשונים", (קובץ בית אהרן וישראל, גליון ככו).

שנה	תחילת תקופת ניסן	תחילת תקופת תמוז	תחילת תקופת תשרי	תחילת תקופת טבת
ז	12 בלילה ביום ג'	7.5 ביום	3 בלילה	10.5 בלילה
ח	6 ביום ביום ד'	1.5 בלילה	9 בלילה	4.5 ביום
ט	0 בלילה ביום ה'	7.5 בלילה	3 ביום	10.5 ביום
י	6 בלילה ביום ו'	1.5 בגוקר	9 ביום	4.5 בלילה
יא	12 בלילה בשבת	7.5 ביום	3 בלילה	10.5 בלילה
יב	6 ביום ביום א'	1.5 בלילה	9 בלילה	4.5 ביום
יג	0 בלילה ביום ב'	7.5 בלילה	3 ביום	10.5 ביום
יד	6 בלילה ביום ג'	1.5 בגוקר	9 ביום	4.5 בלילה
טו	12 בלילה ביום ד'	7.5 ביום	3 בלילה	10.5 בלילה
טז	6 ביום ביום ה'	1.5 בלילה	9 בלילה	4.5 ביום
יז	0 בלילה ביום ו'	7.5 בלילה	3 ביום	10.5 ביום
יח	6 בלילה בשבת	1.5 בגוקר	9 ביום	4.5 בלילה
יט	12 בלילה ביום א'	7.5 ביום	3 בלילה	10.5 בלילה
כ	6 ביום ביום ב'	1.5 בלילה	9 בלילה	4.5 ביום
כא	0 בלילה ביום ג'	7.5 בלילה	3 ביום	10.5 ביום
כב	6 בלילה ביום ד'	1.5 בגוקר	9 ביום	4.5 בלילה
כג	12 בלילה ביום ה'	7.5 ביום	3 בלילה	10.5 בלילה
כד	6 ביום ביום ו'	1.5 בלילה	9 בלילה	4.5 ביום
כה	0 בלילה בשבת	7.5 בלילה	3 ביום	10.5 ביום
כו	6 בלילה ביום א'	1.5 בגוקר	9 ביום	4.5 בלילה
כז	12 בלילה ביום ב'	7.5 ביום	3 בלילה	10.5 בלילה
כח	6 ביום ביום ג'	1.5 בלילה	9 בלילה	4.5 ביום
כט	0 בלילה ביום ד'	7.5 בלילה	3 ביום	10.5 ביום

כפי הידוע שנת החמה עומדת בפניגור של כ-11 יום לעומת שנת הלבנה, ואילו לא היינו מעברים את השנה היתה השנה נגמרת בפניגור אחורנית של 11 יום לעומת שנת השמש, ואז היו מועדי השנה נעים אחורנית בהתאם, ואז היה פסח יכול לחול גם בתחילת החורף, ויש למנוע זאת, כיון שהתורה ציוותה "שמור את חודש האביב" והיינו שהתורה מצווה שפסח חייבת לחול באביב⁴, ולכך תיקנו את עיבור השנים. בלוח הנוכחי עיבור השנים הוא

⁴ אינני נכנס כעת לשאלה האם דווקא ט"ו בניסן או ט"ז בניסן.

קבוע⁵ והם השנים ג'ו"ח אדז"ט כידוע. עיבור השנים אמור לכאורה להשוות את שנות הירח מול שנות השמש, והיינו 19 שנות ירח בני 12 חודש בתוספת 7 חודשים נוספים שהוספנו בשנות העיבור, שאמורים להשוות את הפער, אלא בחישוב לפי שיטת שמואל עדיין נשאר פער של כשעה וחצי בין שנת החמה לשנת הירח⁶, ועל אף שבמחזור אחד ההפרש עדיין קטן - הפרש זה המצטבר במשך עשרות מחזורים מביא להפרש בין ימות החמה לירח למעלה מחודש⁷, וא"כ קשה לפי שמואל שאין עיבור השנים מועיל להשוות את הפער, ולא עוד אלא שלפי חשבוננו אין מקיימים את המצווה של "שמור את חודש האביב" משום שהתקופה כבר נעה אחורנית בכחודש.

התשב"ץ⁸ מתרץ ששמואל ג"כ ידע את תקופת רב אדא, אלא היות ותקופת רב אדא צריכה דקדוק גדול מפני שהיא מחולקת לרגעים וחלקים, ואפשר לטעות בזה לכך כתב על צד הקרוב, אבל באמת ידע שחשבוננו אינו מדויק⁹.

⁵ משום שבזמן שקידשו ע"פ הראיה לא היה עיבור השנים קבוע, והיה הדבר מסור לבי"ד לעשות כפי מיטב הבנתם, והעיקר שבסוף ישתוו שנות הירח עם שנות החמה.

⁶ הרמב"ם (בפרק ט' הלכה ב') מעורר נקודה זו וכותב שלפי שמואל ישאר בין מחזור החמה לירח שעה ועוד 485 חלקים (1: 26: 56.6).

⁷ ולכן יוליוס קיסר רומי שהתקין את הלוח הלועזי התקינו לפי תקופת שמואל שהיתה ידועה באותו העת, ולכן היו עושים 3 שנים בני 365 יום ופברואר בן 28 יום, ובשנה הרביעית היו עושים את פברואר מלא בן 29 יום, ונקרא לוח זה בשם הלוח היוליאני, ובשנת ה-שמי"ב ראו שתקופת האביב באה לפני זמנה ב11 יום ואז קבע גריגוריוס ששנת החמה היא 365 יום 5 שעות 49 דקות (פחות 11 דקות משנת יוליוס) ונקבע בשם הלוח הגריגוריאני.

⁸ בחלק א' סי' ק"ח.

⁹ זו"ל: וכבר כתבו המחברים בענין התקופה, שלא נעלם דבר זה (ההפרש שנוצר בין החמה להירח-הוספת המהדיר) משמואל שהרי המתחילים בעיון בחכמה זאת יבינו זאת, כל שכן שמואל שקורין אותו בגמ' (ב"מ פה:) שמואל ירחינאה, לפי שהיה בקי בקיבוע חדשים, ושלח קיבוע כמה שנים לר' יוחנן, ואמר (ברכות נח:): נהירין לי שבילי דרקיע כשבילי דנהרדעי, והיה משתבח בעצמו שהיה יודע לתקן הגולה בקידוש החודשים (ר"ה כ:). והאיך טעה בזה? אבל הוא ראה שתקופת רב אדא צריכה דקדוק חלקים ורגעים ובני אדם שאינם בקיאים בחשבון, היו טועין בזה, מה עשה, הסיר כל אותן דקדוקים ועשה שנת החמה שס"ה יום ורביע על צד הקרוב, כדי שלא יצטרכו לדקדק בחלקים וברגעים, ולא דק, ועל זה אמרו תקופת רב אדא בצנעה, תקופת שמואל בפרהסיא עכ"ל.

הראב"ח¹⁰ מביא שפירסמו רק את תקופת שמואל, ואת תקופת שמואל הסתירו מהמון העם, אע"פ שידעו שתקופת שמואל אינה מדויקת, והטעם: כי רוב אומות העולם באותו העת סמכו עליה¹¹.

עוד טעם הוא מביא שם בשם אחד הקדמונים מפני שכל מה שיהיה בעולם מרעב ושובע ומוות וחיים תלוי בתקופה, וחששו שמא יעמוד אדם שאינו הגון ויחריב את העולם לכך פרסמו דווקא את תקופת שמואל אע"פ שידעו שהיא אינה מדויקת¹².

וכעין דברים הללו כתב החזון איש (סימן קל"ח אות ד') ע"פ הגמ' עירובין י"ד ע"א כל שיש בהקיפו ג' טפחים יש בו רוחב והיינו כשיש לנו עיגול ואנו מעוניינים לדעת את מידת הקוטר, הפיתרון הוא: לאחר שנדע את מידת ההיקף, נחלק אותה לשלוש והיא מידת הקוטר, ומידה זו ידוע לחכמי התשבורת כתוצאה שאינה מדויקת אלא קרוב לפיתרון האמיתי, (היחס האמיתי ידוע בשם פאי = 3.14159265) ולכן גם לעניינו אע"פ שמידת שמואל אינה מדויקת אבל מ"מ די לנו בפתרון זה שהוא קרוב לפיתרון האמיתי, והטעם: כי לא נתנו המצות אלא לצרף בהם הבריות, ולדקדק במצותיו יתי' לקבלת מלכותו יתי' וגם לקיום חכמת התורה הכלולה בכל דיני המצוות, ולסוד הפנימיות, ולכלל הני אינו מפסיד אם הקביעות של גבולי הצימצום יהיה בקירוב כדי שיוכלו לקיים מצוות המעשיות אף חלושי הדעת, עד כאן תורף דבריו, וכעין זה כתב ג"כ רבי צדוק הכהן מלובלין בספרו ספר הזכרונות (ת"א תשט"ז) עמודים 211-209.

אמנם הגאון ר' מיכאל בכרך (ממש"ך דרכו של הנודע ביהודה) מקשה על דברים הללו, שלכאורה לפי ההסברים הללו יוצא ששמואל פירסם משך תקופה שאינה אמיתי, א"כ בסנהדרין (י"ב:) מבואר בשם שמואל שאין מעברין את השנה אלא א"כ היתה תקופה חסירה רובו של חודש, ולא יתכן לומר דקאי על תקופת רב אדא, כיון שלא מצאנו לו בהדיא, ומסתמא מה שאמר "תקופה" התכוון על התקופה הידועה שאמר במקום אחר, והאריך ליישב בתירוצים שונים (עי' בדבריו בקובץ כרם שלמה, (קפז, תשנ"ז ח-י"א)

¹⁰ ספר העיבור מאמר ג' שער ה'.

¹¹ עין בספר "דרכה של תורה" (עמוד 214) שהביא כעין זה שהיות והנוצרים היו מתקנים את חגם (חג הפסחא) ע"פ הלוח שלנו לכן כדי להסתיר את סודות הלוח פירסמו לוח שאינו נכון, ולאחר שנתחלף הלוח בלוח היוליאני שכבר לא היה כפוף ללוח היהודי לא חששו לפירסמו.

¹² ובספר זכרון להרב שילה רפאל (הוצאת מוסד הרב קוק), מביא מכתב שכתב הגאון ר' מאיר שפירא מלובלין לגיסו (חלק ממכתב זה כבר נדפס בשינויים בספרו שו"ת אור המאיר סי' י"ג) שלפי דברים הללו ששמואל בעצם ידע שזמן התקופה שונה ממה שאמר, אלא פירסם זמן אחר בדווקא, כדי שלא ידעו את יום התקופה, ועיי' זה יזיקו. לפי"ז יתבאר היטב דברי הגמ' בשבת (קכט.) שמבואר שם שקיים חשש במי ששוכב מול השמש, ופעם אחת מצא אבלט (שהיה גוי בבלי כלדאי) את שמואל שוכב בחמה ואמר לו האם השמש בריאה לך, ענה לו שמואל שהיום היה לי הקזת הדם ולכן השמש מועילה לי, אמנם הסיבה האמיתית לשכיבתו לא היה בגלל סיבה זו, אלא סיבה אמיתית היא משום שהיה יום זה תחילת תקופת תמוז, וביום התקופה אין השמש מזיקה, אלא ששמואל לא רצה לגלות דבר זה לאבלט. ומבאר המהר"ם שפירא ששמואל פירסם את

שיטת רב אדא

לפי דעת רב אדא משך שנת החמה הוא 365 יום, 5 שעות, 997 חלקים, 48 רגעים¹³, ולפי זה כל תקופה הוא 91 יום, 7 שעות, 519 חלקים, 31 רגעים.

אמנם בעיון בשיטת רב אדא יקשה ע"ז כמה דברים:

(א) את שיטת רב אדא אנו מוצאים לראשונה רק בספרי הראשונים.¹⁴ בגמ' לא מצאנו שום מקור¹⁵, ומאידך שיטת שמואל מובאת בכל המדרשים ובכל סוגיות הגמ' הנזכרות על ענין התקופה ושנות החמה.

(ב) מדוע לא נזכר בכל הש"ס השם רב אדא¹⁶ לענין עיבור וכדו' כמו שנזכר כלפי שאר האמוראים שהיו ידועים בתורה זו¹⁷.

התקופה הנקראת תקופת שמואל, וגם אבלט שהיה מכשף ידע מתקופה זו, לכך כשאבלט מוצאו שוכב מול השמש ושואלו מדוע אתה שוכב כך לא רצה לענות לו את הסיבה האמיתית, כי הרי הוא גילה לציבור זמן אחר של התקופה, ולכן לא היה יכול לומר לו שהיום יום התקופה, כי הוא לא גילה את היום האמיתי, ועוד, אילו יגלה לו ישיב לו הגוי האיך פרסמת זמן אחר, לכך אמר לו שהסיבה הוא בגלל הקזת הדם.

¹³ הרגע הוא אחד משהו ושבעים בחלק, היינו כל חלק הוא 76 רגעים.

¹⁴ ספר העיבור להראב"ח מאמר שלישי שער הרביעי מידת שנת החמה לדברי רב אדא בר אהבה כאשר אדם מבין מטעמו וכאשר ראינו מפורש בברייתא הקרואה על שמו, עכ"ל, (אבל עד היום עדיין לא מצאנו את הברייתא) וכן מובאת ע"י הרמב"ם בפרק י' הלכה א', בספר העיבור לר' אברהם אבן עזרא בקטע המתחיל תקופת רב אדא, במאירי סנהדרין (יג:), וביד רמה שם בסנהדרין.

¹⁵ אמנם המפרש על הרמב"ם כתב שמצינו גם מקור לדברי רב אדא והיא מהגמ' ר"ה (כא:) שלח ליה רב הונא בר אבין לרבא וכו' ותורף דברי הגמ' שסיבת עיבור השנה היינו שחג הפסח יחול תמיד לאחר חידוש תקופת ניסן, והיות שחשבון זה מסתדר רק לפי רב אדא ע"כ שמצאנו מקור לדבריו (ועי' בפרק עיבור השנה שהסברנו באריכות דברי הגמ' אלו) וכן כתב בשו"ת משאת בנימין סימן ק"א.

ובספר דרכה של תורה כתב שמצא גם ירושלמי שהוא דווקא לפי שיטת רב אדא, אבל ע"י בספר יעל השמינית הערה 150א שדחה דבריו.

¹⁶ בגמ' מוזכרת שלושה אמוראים בשם רב אדא בר אהבה (1) תלמידים של רב ושמואל וחבירו של רב הונא. (2) תלמידו של רבא. (3) תלמידו של רב פפא. החוקר צ"ה יפה בספרו קורות חשבון העיבור רצה להוכיח שהכוונה לרב אדא תלמידו של רבא היות שבערכין (ט:) מובאת מימרא בשמו בנושא הלוח העברי.

¹⁷ אמנם מוצאנו סוגיא שרב אדא נקשר לידיעות אסטרונומיות, בגמ' פסחים (יב:) בנושא של איסור אכילת חמץ לדעת ר"מ אסור לאכול שעתים קודם חצות, אע"פ שמן התורה אסור רק מחצות, וטעם הדבר: משום הרחקה. וובגמ' הקשו ע"פ שיטתו של רבי שאדם טועה גם בשלוש שעות, א"כ מדוע הרחיק ר"מ מחצות רק שעתים, ולכאורה היה צריך להרחיק בשלוש שעות, ותיצו שלגבי הבדל של קודם חצות ולאחר חצות קיים

(ג) בנושא עיבור שנות גו"ח אדו"ט שהוא מחזור של 19 שנים, לפי רב אדא שנות החמה והירח אכן משתוות לחלוטין. אבל בעיון ביחס לשנה האסטרונומית קיים הבדל משמעותי של כ- 7 דקות¹⁸, אין ספק שמבחינת הבדל של שנה אחת הוא הבדל מזערי אבל בהצטברות של שנים ההבדל הולך וגודל. למעשה כתבו כל המעברים הקדמונים שתקופת רב אדא היא למעשה התקופה הקרובה יותר אל החשבון האמיתי, וממנה אנו מונים לחשבונות עיבור השנה, אבל לענין תקופות אנו מונים כפי תקופת שמואל.

מקור לתקופת רב אדא

נושא זו העסיק רבות את חוקרי הלוח העברי בזמן האחרון, חלק מהחוקרים הגיעו גם למסקנות מרחיקות לכת, החוקר צ"ה יפה¹⁹ הגיע למסקנה שתקופת רב אדא היא המצאה, וזאת כדי להראות שסידור השנים המעוברות במחזור מתאים למצוות "שמור את חודש האביב". למסקנא זו הגיע גם החוקר ח.ז. סלוניםקי²⁰ שתקופת רב אדא לא היתה ולא נבראה רק המעברים האחרונים לקחו מחזור של 19 שנות ירח וחילקו אותו ל-19 ומהתוצאה החליטו שזהו משך שנת חמה, והוסיף עוד שהברייתא שהראב"ח מביא שבה כתובה "תקופת רב אדא", לא היתה ולא נבראה, אחת מההוכחות שעליהם התבססו הללו הוא ללא ספק היא העובדה ש-19 שנות חמה של רב אדא שוות בדיוק ל-19 שנות ירח בתוספת 7 חודשי שנת העיבור. אמנם

הבדל מהותי בין מקום השמש קודם חצות שהוא במזרח, לבין מקומו לאחר חצות שהוא במערב, ולכן די בהרחקה של שעתים, והקשו בגמ' א"כ די לנו גם בהרחקה של שעה, ותיירץ רבא ע"פ אימרתו של רב אדא בר אהבה ששעה לפני חצות השמש עומדת קרובה לנסות למערב ואפשר לטעות בזה. עכ"פ רואים מדברים אלו שבענינים אסטרונומיים הביאו ראייה מדברי רב אדא בר אהבה.

¹⁸ הפער של תקופת רב אדא פחות חמור מתקופת שמואל שמגיע ל- 12 דקות לעומת השנה האסטרונומית האמיתית.

¹⁹ בספרו קורות חשבון העיבור פרק כ"א.

²⁰ ביסודי העיבור מאמר ב' (החזון איש או"ח סימן קמ"א אות ט' קוראו מתחכם אחד).

עין בספר על השמינית²¹ שמביא שמצאנו אצל התוכנים הקדמונים שנת חמה קרובה מאוד לזה, והיא שנת החמה של תלמי שהיא 365 יום 6 שעות פחות 1/300 של יום:

	ימים	שעות	חלקים	רגעים
לפי רב אדא	365	5	997	48
לפי תלמי	365	5	993	45.6

א"כ ההבדל בין שנת תלמי לשנת רב אדא הוא בארבעה חלקים בלבד (שהם 13.3 שניות).

אמנם אין ספק שגם חכמינו ז"ל הכירו מבעיה זו, הרמב"ם (בפרק י' הלכה ו') כותב על תקופת רב אדא:

ונראין לי הדברים: שעל חשבון תקופה זו היו סומכין לענין עיבור השנה, בעת שבית דין הגדול מצוי, שהיו מעברין מפני הזמן ומפני הצורך, לפי שחשבון זה הוא האמת יותר מן הראשון והוא קרוב מדברים שנתבארו באיצטגונות יתר מן החשבון הראשון שהיתה שנת החמה שלוש מאות וחמשה ושישים יום ורביעי יום.

א"כ מוכח מתוך דבריו שאינו מכריע לגמרי כשישת רב אדא, לומר שהיא החשבון האמיתי, ואין חשבוננו של שמואל אמת, אלא הוא כותב שחשבון רב אדא היא יותר קרוב לאמת מן הראשון, אבל לא שהוא מדויק לגמרי, הרי רואים שגם הרמב"ם ידע על הסתיה בין חשבון רב אדא לשנה האסטרונומית המדויקת²².

בקובץ "אש תמיד" (תשס"ה), פורסם מאמרו של הרה"ג ר' יחיאל מיכל שלזינגר זצ"ל ראש ישיבת קול תורה בנושא זה, ותורף דבריו הוא שכשעיברו את השנה בעת שבית דין היה קיים

היו מעברין את השנה לא רק בגלל התקופה אלא גם על פירות האילן ועל האביב ומפני הצורך, נמצא שאע"פ שיתכן שכמה וכמה שנים חג הפסח מתרחק מיום התקופה מחמת עיבורי השנים הללו, עכ"ז הרשות לבי"ד לקבוע עיבורי שנים הללו, כי אע"פ שיסוד דין עיבור השנה מיוסד כדי שתקופת האביב יהיה בפסח מ"מ דין זה נמסר לבי"ד, והתורה נתנה לבי"ד כוח לעבר את השנים במידת הצורך, אע"פ שאינו לצורך האביב, וכמו כן לענינו, הלל כשתיקן את הלוח שלנו תיקנו עם כללים ברורים (וידועים דבריו של רמב"ם שהלוח שלנו אפילו תינוקות של בית רבן יכולים לחשב אותו) והמטרה שהלוח יהיה ברור לכל בר דעת, וכל אחד יוכל להתקין ולעשות לעצמו לוח שנה, וכללי החשבון הם: החשבון הפשוט של י"ט שנות מחזור, כללי הדחיות, והעיקר שאין אנו מתיחסים כלל למולד שבכל חודש וחודש אלא העיקר הוא המולד של ר"ה, וממנו אנו מחשבים את שאר החודשים לפי הכללים המסורים בידינו אם החודש

חסר או שהחודש מלא, ותוצאת סדר הלוח באופן זה היא שאמנם רוב השנים הפסח חל אחרי התקופה האסטרונומיה האמיתית, אלא שיש כמה שנים שהוא רחוק מהתקופה האמיתית, משא"כ לוח שהיה בנוי על חשבון התקופה האמיתית היה מסבך מאוד את חשבון הלוח, ראשית הוא היה קובע שחוף מהמולד של ר"ה אנו אמורים להתייחס לענין החשבון גם לשאר מולדות השנה, והיו צריכים לתת כללים מורכבים מאוד כדי לקיים לוח שנה מסודר התואם גם את משך השנה האסטרונומי המדויק, נמצא שמה שחכמינו ז"ל לא תיקנו את הלוח לפי התקופה האמיתית הוא כדי שלא לסבך את הלוח, ולפי"ז הוא מכריע שזה נכלל ברשותם של החכמים לעבר את השנה מפני הצורך אע"פ שזה נוגד את התקופה האמיתית, ואין לך צורך גדול מזה מהתקנת לוח עברי מסודר שיחזיק לאורך שנים ללא בעיות וחריגות, אמנם בימי חז"ל שעיבור השנים נעשה ע"פ הבי"ד והם

²¹ למהנדס יעקב לוינגר, עמוד 151.

²² והאגרות משה או"ח חלק ד' סימן י"ז תירץ ע"פ רמב"ם זה הלכות סותרות, דידוע שלענין עיבור השנים סומכים על חשבוננו של תקופת רב אדא, ואילו לענין חשבונות התקופה לצורך שאלת גשמים וברכת החמה אנו סומכים על תקופת שמואל דבר שנראה כסתירה, ולכן הוא מסביר היות שלא הוכרע בפירוש כדברי רב אדא הוי כספיקא דדינא, לכן לענין עיבור השנה ששם מדויק יותר כדברי רב אדא עליה סמכין, אבל לענין התקופות סומכים על תקופת שמואל, ובהמשך נדון בדבר זה בהרחבה.

ידעו את התקופה האמיתית ידעו לסדר את השנים לפי התקופה האמיתית.

והוא מוסיף שם חידוש עצום, שאכן חכמינו ידעו שאין תקופת רב אדא התקופה האמיתית, אלא שזו היחידה שהתאימה עם כללי הלוח, והם לא רצו לשנות את כללי הלוח, ולכן אם יש שנה שפסח חל מאוחר, הוא נכלל בגדר "מפני הצורך".

אמנם ב"על השמינית"²³ יישב שאלת ההבדל בין תקופת רב אדא לעומת התקופה האמיתית בדרך אחרת, והוא: ששיעורי התורה נקבעו לפי המציאות, ואחרי קביעת השיעור, המציאות אינה מעניינת אותנו עוד גם אם היא משתנה; כמו שחכמינו ז"ל קבעו שגיל הבגרות של הנערים הם בגיל 13, אם יבוא חוקר מדעי ויוכיח באותות ובמופתים שבימינו גיל ההתבגרות הממוצע השתנה, ויש צורך לשנות את ההלכה, בודאי שאנו לא נשמע לו. וכן חז"ל קבעו שרק נערה בגיל 3 ראויה לביאה, 3 שנים הללו נקבעו לפי שנות לוח, ואם בי"ד מעבר פעמים את 3 השנים הללו נמשכות 3 השנים הללו יותר מהצפוי. רעיון זה מביא גם לתוצאות הלכתיות מרחיקות לכת, נערה בת שלוש ויום אחד שאביה קיבל קידושין מאחד ונבעלה לאחר, בועלה חייב מיתה, ואם במפתיע החליטו בי"ד לעבר את השנה, שכתוצאה יוצא שעדיין היא אינה בת שלוש, אינו נהרג. ולכן גם לעניינו, תקופת רב אדא נתקנה בשנת תר"ע²⁴ לשטרות (ד"ק"ט). בשנה זו היתה תקופת רב אדא קרובה מאוד לתקופה האמיתית, וע"פ חשבון זה קבעו את הלוח. לאחר שקבעו את הלוח לא מעניינת אותנו יותר התקופה האמיתית.

אלא שרעיון זה טעון בירור יסודי, מחמת שאינן דומות הראיות שהביא לענין הלוח העברי. גיל הבגרות של 13 הוא ללא ספק גיל ההתבגרות הממוצע בימי חז"ל, דהיינו גיל ההתבגרות הזה היה חל בתקופה מסויימת, לכן אם יבוא מאן דהוא וישען

²³ עמוד 31.

²⁴ ע"פ המסורת של רב האי גאון.

שכיום השתנו הטבעים לא נשמע לו כי כן כללי חכמים לאחר שקבעו כללים אי אפשר לשנות. וכן לענין 3 שנים אצל נערה - חכמינו ז"ל בדקו גיל נערה הראויה לביאה, ומצאו גיל ממוצע שהוא גיל 3, ולכן קבעו כלל זה בעזרה נוקשה של 3 שנות לוח, אע"פ שפה ושם עלולים להיות סטיות קטנות, מ"מ בכל כלל הלכה שקובעים, חייב הדבר להיות בכלל נוקשה, על אף שיסטה מהמטרה הכללית. אבל לעניינו לגבי תקופת רב אדא למרות שבזמן תיקון הלוח העברי היה התקופה די שווה לתקופה האמיתית, מ"מ התקנה היתה שתקופת רב אדא נחשבת לתקופה האמיתית, כי הרי כפי לשון חז"ל בביאור הגמ' סנהדרין וראש השנה אנו מוצאים בלשונם שתקופת אביב, היינו שהשמש תעמוד בראש מזל טלה, א"כ אנו רואים שאת זמני התקופה לא תלו בזמן קבוע למעלה מטבע העולם, אלא קבעו אותו בזמן גרמי השמים, וא"כ האיך קבעו אותו בזמן שאינו זמן אמיתי. ואמנם בספר העיבור לר' אברהם אבן עזרא, נראה מתוך לשונו שבעיה זו הציקה לו ולכן כתב ע"ז:

ובעבור שאמרו קדמונינו ז"ל שתקופת רב אדא בצנעא פירשו בו חכמי הדור כי תקופת רב אדא הוא האמת ובעבור שיודע תקופת רב אדא מתי תיכנס השמש במזל טלה יוכלו המכשפים לעשות מעשים גדולים בעולם. גם אלו לא דיברו נכונה, כי תקופת רב אדא איננה כאשר חשבו כי היא כנגד גלגל המזלות איננה רק כנגד גלגל השמש שמוצקו רחוק ממוצק הארץ.

אמנם מתוך דבריו נראה שביאר את הדברים לפי הידוע באותו העת שהארץ לעולם עומדת וכל גרמי השמים נעים סביב הארץ, ולכן ביאר שמסלול המזלות נעים במסלול שונה ממסלול השמש, אלא שיש עדיין מקום לעין האם פירוש זה יהיה נכון לפי כללי התכונה הידועים היום.

אבל למרות כל הקשיות והתירוצים שחלקם גם אינם מתרצים ביותר, אין ספק שזה לא המקום היחיד שדברי חכמינו קצת

קשים, לפעמים מכוח הסברה, לפעמים מכוח הסתירה, ולפעמים מכוח הוכחות שאינם במציאות העולם, וחלק גדול מהקושיות נשאר בצי"ע, ומעולם לא שמענו ולא ראינו שיקיימו חכמים ויבואו להמציא שיטות ובריתות כדי לתרץ קושיות שקשה עליהם, וכל זאת למען המטרה החשובה שדברי חכמים לא יהיו קשים, הלוא ידוע גדול הזהירות שהיו לחכמינו ז"ל בדברי החכמים לבל יאמרו דבר שאינו נכון בתכלית האמיתי, ולא פעם מצאנו מימרא בגמ' על אמורא שטעה בדבר הלכה שאומרו בשם א' ומיד מתקנים אותו שמימרא זו אומרו מישהו אחר, וא"כ וודאי שדברים הללו שחז"ל ח"ו המציאו את תקופת רב אדא והמציאו ברייתא שלא היה ולא נברא נודף ממנו ריח משכילים למהדרין.

התקופה - הלכה למעשה

כפי שביארנו, קיימות שתי שיטות בחישוב התקופות, "תקופת שמואל", "תקופת רב אדא". למעשה התקבל שלצורך חישוב הלוח לענין מחזור י"ט שנים והשוואת שנות השמש לשנות הירח - מחשבים ע"פ תקופת רב אדא, ואילו לענין חישוב התקופות שנוגע להלכות אחדות (כפי שנראה בהמשך) נפסק לפי שמואל.

על נוהג זה מקשים שתי קושיות:

(א) איך אנו פוסקים לענין חשבונות השנים כרב אדא ואילו לענין חשבונות התקופות כשמואל? הרי לכאורה נראה הדבר כתרתי דסתרי!

(ב) כפי שראינו מקור תקופת שמואל היא ממס' עירובין (נו). לגבי ברכת החמה, וחשבון כ"ח השנים לענין ברכת החמה הוא ע"פ בהתאם לשיטת רבי יהושע שבניסן נברא העולם, ואילו לענין חשבון השנים אנו מונים לפי השיטה שבתשרי נברא העולם, וא"כ איך אנו מונים לומר שגם בניסן וגם בתשרי נברא העולם?

בתשובות משאת בנימין²⁵ תירץ שכשם שמצאנו שלענין התקופות אנו מונים שבניסן נברא העולם ולענין חשבון השנים אנו נוקטים שבתשרי נברא העולם כך גם לענין התקופות אנו נוקטים כשמואל ולענין חשבונות השנים אנו נוקטים כרב אדא²⁶.

עוד תירץ שלפי שמהלכות השייכות לענין התקופות, משתייכת ברכת החמה, לכך אנו נוהגים בהתאם לשיטת שמואל אע"פ שאינה להלכה, כי לשיטתו אכן חלה תקופת ניסן בתחילת ליל רביעי כפי שהיה בעת תליית המאורות, אבל לשיטת רב אדא מעולם אינה חלה תקופת ניסן בתחילת ליל רביעי.

המהר"ם שיק²⁷ תירץ שמה שמונים לענין התקופות מניסן אינו מטעם שאנו סוברים שבניסן נברא העולם אלא שכשם שאנו מתחילים למנות ממולד ב/ה/ר"ד שהוא מולד תוהו שלא היה מעולם, כמו כן אנו מונים מניסן שהוא בתחילת ליל ד' שהוא מולד ניסן של תוהו, וכל כך למה? היות לפי שהשמש החלה להקיף בתקופתה הראשונה בתחילת ליל ד', ולפי החשבון יוצא שבכל כ"ח שנה מתחילה תקופת ניסן בתחילת ליל ד', לכך קבעו אז את הברכה²⁸.

²⁵ סימן ק"א.

²⁶ אבל מ"מ אינו מובן מה מתורץ בזה שכן לכאורה רק הגדיל את הקושי, שהרי יקשה מדוע אנו מונים לענין בריאת העולם גם מניסן וגם מתשרי? ואכן מלשון שו"ת חתם סופר (או"ח תשובה נ"ו) נראה שלא קיבל תשובה זו, ונוטה לקבל את דעות הסוברים שאין לברך כלל ברכת החמה, ולא עוד, אלא ברכה לבטלה היא.

²⁷ אורח חיים סימן צ"ג.

²⁸ מתוך לשונו משמע שלענין חשבון המולד הראשון אנו נוקטים כחשבון המובא בדברי התוס' שמולד הראשון היה ביום ו' בשעה י"ד (מחמת שהלבנה היתה נזופה) ולענין זה חשבינו למפרע מולד ב/ה/ר"ד, אלא שעדין יש להבין איך הגיע החשבון לתחילת ליל רביעי, שכן תליית המאורות היתה בתחילת ליל ד' שאז בעצם מתחילה תקופת היצירה הראשונה לענין החמה, וכשנחשב למפרע את חשבונות התקופה של חצי שנה (לפי שמואל) נגלה הבדל של 15 שעות שהרי לשיטת שמואל בין תקופה לתקופה יש הבדל של 91 יום 7.5 שעות, 91 יום הם בדיוק 13 שבועות שמסתיימים באותו יום אך בהפרש נוסף של 7.5 שעות, וא"כ תקופת ניסן של תוהו חלה בליל ג' לאחר 8 שעות (לאחר

👉 בעל האגרות משה²⁹ מתרץ שבמחלוקת רב אדא ושמואל לא נפסק בבירור³⁰, אמנם סמכו לעניין עיבור השנה על תקופת רב אדא וזאת בגלל שהיא מבוררת יותר, אבל אין לומר שתקופת שמואל בטלה לגמרי, לכך צריך להתחשב בשתי השיטות.

👉 בשו"ת צמח צדק³¹ כתב שכן היתה קבלה מאז ומעולם שחשבונות התקופות הם לפי שיטת שמואל³².

👉 בשו"ת להורות נתן³³ תירץ ע"פ דברי המבארים³⁴, שסוד העיבור³⁵ הוא תקופת רב אדא, ולכן בזמן שבי"ד היה קיים, היו ב' תקופות ידועות. תקופת שמואל לכלל הציבור ותקופת רב אדא רק לבי"ד לצורך עיבור השנים, ולכן לפי שכך היה בזמן בי"ד כן נשאר בימינו, שדברים הנוהגים לענין עיבור השנים מחשבים ע"פ תקופת רב אדא, ואילו לענין ההלכות הנוהגות לענין חשבונות התקופות נוהגים ע"פ שיטת שמואל³⁶.

שנכה 15 שעות מתחילת ליל רביעי למפרע) ואע"פ שמצאנו כי האי גוונא את החשבון ד' תרמ"ב היינו לענין מולד תהו ניסן של הירח, אבל לא לענין התקופה. וצ"ע.
²⁹ אורח חיים חלק ד' סימן י"ז.

³⁰ יש לזה ראיות אחדות: א) הרמב"ם (פרק י' הלכה ו') כותב על דעת רב אדא והוא קרוב יותר מן הראשון, היינו שגם דרך זו אינה מבוררת לגמרי אלא שהיא מבוררת יותר מן הראשון. וכן כתב התשב"ץ (חלק א' סימן ק"ח) שתקופת רב אדא היא יותר קרובה אל האמת מתקופת שמואל, והיינו שגם היא אינה מבוררת לגמרי אלא שיותר קרובה אל האמת משיטת שמואל. ב) הרמב"ם (בפרק ט') מאריך לבאר את תקופת שמואל ואת דרכי החשבונות שבדבר, ואם אמת שבתקופת שמואל אין כל ממשות ולא נאמרה אלא כדי להסתיר את תקופת רב אדא, מדוע מאריך בה הרמב"ם.

³¹ הראשון, סימן י"ד.

³² כפי שיבואר לקמן, לענין מים מגולים, נהגו תמיד כפי תקופת שמואל, לכך גם לכל עניני התקופות הלכה נהגו כשיטת שמואל, לפי שכן נהגו מעולם.

³³ חלק ד' סימן י"ב.

³⁴ התשב"ץ, ספר העיבור ועוד, שתקופת שמואל בפרהסיא ותקופת רב אדא בצינעה.

³⁵ וכידוע קיימים פירושים רבים מה היה סוד העיבור, ורבים מפרשים שסוד העיבור הוא תקופת רב אדא.

³⁶ בתשובתו מאריך לבאר שאין שום מכשול יוצא מתוך דבר זה, שכפי שיבואר לקמן, חשבונות התקופה הם הלכה למעשה לענין ג' דברים: ברכת החמה, שאילת גשמים בגולה ומים מגולים. לענין ברכת החמה, מעצם הדין היה ראוי לברך בכל יום שהרי בכל יום מחדש ה' בטובו מעשה בראשית, לכן אם הוא מברך "עושה מעשה בראשית" אין

ברכת החמה

ברכות דף נ"ט ע"ב

תנו רבנן: הרואה חמה בתקופתה, לבנה בגבורתה, וכוכבים במסילותם, ומזלות כסדרן, אומר "ברוך... עושה בראשית". ואימת הוא? אמר אביי, כל כ"ח שנין, והדר מחזור, ונפלה תקופת ניסן בשבתאי, באורתא דתלת נגהי ארבעץ

כל 28 שנים חלה תקופת ניסן בדיוק כפי שהיתה בשעת הבריאה, אור ליום רביעי בתחילת הלילה, ולפי שלאחר כ"ח שנים חוזר המצב לקדמותו להיות כמו בעת שנברא העולם³⁷, לכך מברכין ברכת החמה³⁸, בבוקר³⁹.

חשש לברכה לבטלה, וכן לענין שאילת גשמים בגולה שעיקר התקנה לברך רק ביום ה-60 לאחר תקופת תשרי כדי שהגשמים לא יבואו מדי מוקדם, ולכן לפי שכבר נהגו כבר לפי תקופת שמואל אין משנים את ההלכה, וכן לענין סכנת מים מגוללים לפי שכל מה שמקפידים לענין הסכנה כן הוא מזיק (עי' פסחים ק"י ע"ב) לכן לפי שהתקנה המקובלת בכלל ישראל שהסכנה הוא דווקא ע"פ חשבונו של שמואל, לכך נשארה הסכנה רק בתקופת שמואל.

וכעין זה כתב ג"כ בתולדות שמואל (בסוף ספרו בקונטרס "מגדנות אליעזר") שלענין שאילת גשמים אין מקפידים שיתחילו לשאול לאחר שעברו שישים יום מהתקופה האמיתית, אלא מקפידים שיתחילו יחד לשאול, וכן לענין ברכת החמה אין מקפידים שיהיה באותו יום דווקא ואפילו אחרו אותו בימים אחדים ג"כ אפשר לברך, וכמו לענין קידוש לבנה שזמנו עד אמצע החודש, לכן אין חשש ברכה לבטלה לפי חשבונו של שמואל.

³⁷ תקופת ניסן חלה ביום רביעי כל 7 שנים, וכפי שראינו בטבלה דלעיל. אבל שתחול ביום רביעי בתחילת הלילה, הוא רק פעם ב-28 שנה.

³⁸ כן נפסק בשו"ע סימן רכ"ט, וכתב על כך בשו"ת משאת בנימין (סימן ק"א) שלכן מברכים ברכת החמה לפי שיטת שמואל, וזאת משום שלפי שמואל יוצא שתקופת ניסן נופלת בתחילת ליל רביעי כמו שהיה בעת תולדות המאורות, אבל לפי רב אדא מעולם אינו יוצא בתחילת ליל רביעי לכך אין מברכים לפי שיטתו.

ברם לאמיתו של דבר, בעל "הערוך", סבור שחיוב ברכת החמה הוא לאחר שלושה ימים שלא נראתה השמש, וכשנראה שוב מברכים ברכה זו, ולשיטתו מה שאמרה הגמ' הרואה חמה בתקופתה היינו בבהירותה, וכן הובא בהגהות מימוניות, והמאירי הביא זאת בשם י"א, ומטעם זה כתב בשיירי כנסת הגדולה (סימן רכ"ט אות ב') שבמקומו לא נהגו לברך בשם ומלכות לפי שחששו לשיטת הערוך וחששו שמא מברכים ברכה לבטלה, והוסיף שם שלכאורה נראים הדברים שזו מחלוקת בין הירושלמי לבבלי, כי בירושלמי (ברכות פרק ט' הלכה ב') למדנו: הרואה את החמה בתקופתה ואת הלבנה בתקופתה ואת הרקיע בטירתו אומר ברוך עושה מעשה בראשית. אמר רב הונא, הדא דתימר - בימות הגשמים לבד לאחר שלשה ימים. בפירוש דברי הירושלמי ניתן להבין שני אופנים אופן א' כפי שהכנסת הגדולה הבין שרב הונא בא לפרש חמה בתקופתה

שאלת הגשמים בגולה

בגמ' תענית דף י' ע"א:

מתני' בגי במרחשון שואלין את הגשמים. רבן גמליאל אומר, בשבעה בו. ט"ו יום אחר החג כדי שיגיע אחרון שבישראל לנהר פרת: גמי א"ר אלעזר, הלכה כרבן גמליאל. תניא, חנוניה אומר, ובגולה - עד ששים בתקופה. אמר רב הונא בר חייא אמר שמואל, הלכה כחנוניה.

מבואר בגמ' שלענין זמן שאלת גשמים חלוקים בני ארץ ישראל מבני הגולה. לדעת תנא קמא בני ארץ ישראל שואלים בשלושה. לדעת רבן גמליאל, בשבעה. אבל בני הגולה שואלים לכו"ע בששים יום לאחר התקופה.⁴⁰

שתיית מים בשעת התקופה

בשעה שהתקופות מתחלפות נוהגים לא לשתות מים מגולים מפני הסכנה⁴¹, ובמהות הסכנה כתב האבודרהם: מצאתי כתוב שמי ששותה מים בעת התקופה הוא עלול להיזק ולהיתנפח⁴². טעם הדבר:

האבודרהם כתב שבתקופת ניסן נהפכו באותו העת מימי מצרים לדם. בתקופת תמוז לפי שבשעה שאמר הקב"ה למשה ואהרן ודברתם אל הסלע לעיניהם, ונתן מימי וגו', והם לא עשו כן, והכו אותו, זבו ממנו דם, ובאותו שעה לקו כל המים לדם. בתקופת תשרי, לפי שבאותו הפרק בא

⁴⁰ טעם הדבר כתב רש"י שבחז"ל הוא מקום נמוך ואינם זקוקים למטר כל כך. ובטור (סימן קי"ז) הביא בשם תשובות הרא"ש שרצה לשנות ההלכה במקומות שצריכים מטר כמו באר"י שיבקשו מטר בז' מרחשון, אמנם יש דעות בראשונים שהלכה זו נאמרה על בבל בלבד, ועי' בספר ואז יעלה חלק רביעי סימן פ"ח, מהרב אהרן דויד תשס"ג, שהיטיב לסכם דעות הראשונים והאחרונים שדנו בנושא זה.

⁴¹ מובא בתשובות הגאונים (שערי תשובה סימן פ'), תשובות הגאונים מוסאפיה סימן י"ד) אבודרהם שער התקופות, מרדכי סוף פרק שני דפסחים, רוקח ס"י ער"ה, וכן פסק הרמ"א ביורה דעה סימן קט"ו סעיף ה'.

⁴² האבן עזרא מגיב על חשש זה שהיא שיחת הזקנות, היינו שאין חשש אמת בדבר, אבל הפרי חדש דוחה בתוקף נגד דברים אלו, וכה הוא מזהיר: ואל תחוש לדברי החכם אבן עזרא שכתב שדבר הניפוח הוא שיחת זקנות, שאף בזמננו זה שמענו כמה נפוחים משתיית מים בשעת התקופה, ומה מתים ומה מתנפאים.

היינו לאחר שלשה ימים שלא ראו את השמש אז מברכים, וכן דעת הרדב"ז (בשו"ת סימן ל"ב אות ג') אמנם הפני משה בירושלמי שם מבאר שדברי רב הונא מוסבים על מה שכתוב שם "רקיע בטהרתו", ועי' בא לומר היינו בימות הגשמים כל שלא ראה שלשה ימים, אבל לא שבא לפרש את המושג "חמה בתקופתה", ולעולם דעת הירושלמי כדעת הבבלי לענין ברכת החמה פעם בכ"ח שנים, וכן מבאר בספרי אחרונים נוספים וכן נפסק להלכה, אמנם החתם סופר בשו"ת חלק או"ח סימן נ"ו מצדד כשיטת הערוך ואלה דבריו: לפי שלשיטה שברכת החמה היינו מכ"ח שנים וכו' והוא לפי שיטת שמואל, כנ"ל, וקשה איך פוסקים גם כרב אדא וגם כשמואל, ולכן הוא מצדד שהפירוש בגמ' כשיטת הערוך שברכה זו היינו בימות הגשמים אם לא ראה את החמה ג' ימים. ביאור שונה נוסף מצאנו בפירוש רבנו בחיי בפרשת בראשית בפסוק והיו לאותות (א' י"ד) שחיוב ברכת החמה הוא כל שנה בתקופת תמוז ביום בו השמש מאירה בפרק הזמן הארוך ביותר, כלומר ביום הארוך של השנה, וכן הביא הרס"ג בפירושו על הסידור (עמוד צ').

³⁹ כתב המגן אברהם שזמן הברכה הוא דוקא עד ג' שעות, אבל לאחר ג' שעות לא יברך כיון שהחמה כבר עברה במקום זה. ואחרונים רבים נתקשו לפרש היכן המקור להלכה זו, ובפרי מגדים כתב שמקור הדברים הוא מדברי הלבוש, וז"ל: הראויה חמה בתקופתה והוא מכ"ח שנה לכ"ח שנה והתקופה בתחילת ליל רביעי כשרואה אותה בבוקר מברך... שאז הוא עומדת בתחילת היתלותה ברקיע במעשה בראשית, והוא בכמו ג' שעות על היום ההוא. עכ"ל. ואין ספק שדברי הלבוש קצת קשים להבנה שכן דווקא לפי שיטת רבי אליעזר שסובר שבתשרי נברא העולם חלה התקופה לשיטתו בניסן ביום דווקא, אבל לרבי יהושע שסובר שבניסן נברא העולם ולשיטתו חלה בתחילת ליל רביעי, וא"כ מה מקום לתחילת היום דווקא. (והרי חשבון ברכת החמה הוא לפי רבי יהושע שבניסן נברא העולם, כמבואר לעיל) ואלא ע"כ צריך לפרש כמו המהר"ם שיק ששע"פ שאנו נוהגים לענין התקופות כשמואל אבל מה שאנו מונים מניסן אינו מחמת שאנו סוברים שבניסן נברא העולם, אלא אנו מונים לניסן של תוהו, (והאמת היא שהלבוש סותר את עצמו מיניה וביה, שבתחילת דבריו כתב שהתקופה נופלת בתחילת ליל ד') ואפילו אם נאמר שהמגן אברהם פסק כהלבוש, מ"מ מתוך הלבוש משמע שזמן הברכה הוא משלוש שעות ואילך, ולא כמו שפסק המגן אברהם עד שלוש שעות, וכן הקשה בשו"ת מהר"י אסאד (או"ח סימן ז') ואכן אחרונים רבים חולקים על המגן אברהם וכותבים שאפשר לברך עד חצות היום. ועוד הובא בקובץ "מוריה" (גליון ק"א-ק"י"ב) מאמרו של הרב משה נחום שפירא שהביא להוכיח עוד שאין המגן אברהם כותב דבריו לפי הלבוש, וזאת לפי מה שכתב בשדי חמד (כללי הפוסקים סי' ט"ו אות י"ט בשם שו"ע הרב) שדרכו של המגן אברהם שכשפוסק דבר הלכה לפי שהסכים למחבר פלוני הוא מציין את שמו בסוגריים בסוף ההלכה, ואילו כאן לא כתב המגן אברהם שום מקור, ועי' שם שמאריך ליישב שיטת המג"א, ועי' בספר ברכת החמה מהרב מרדכי כהנא (בארדיאב תרפ"ה), שמביא שם שכל היום כשר לברכה. ועי' בספר יחווה דעת (חלק א' סימן יח).

ובשו"ת להורות נתן (חלק ד' סימן י"ד) כתב לתרץ את דברי המגן אברהם שאין כוונתו לפרש שדברי הלבוש, אלא ההיפך שזמן הברכה היינו דווקא לאחר שלוש שעות, ואע"פ שדברים הללו תואמים רק לפי שיטת ר"א שבתשרי נברא העולם ולתקופות אזלינן בתר שיטת רבי יהושע שבניסן נברא העולם, לכך כתב לחדש שבעצם נקטינן שבתשרי נברא העולם, אלא שלפי שקיבלנו את סדר התקופות לפי שיטת שמואל, כידוע, וכן הן נשארו להלכות התקופה, כפי שנתבאר לעיל באריכות, נמצא שאע"פ שאנו מונים לענין התקופה לומר שבניסן נברא העולם, מ"מ למעשה אין אנו סוברים כך אלא ההיפך שבתשרי נברא העולם, לכך אע"פ שאנו מונים מניסן, מ"מ לענין הברכה אנו משתדלים להתאים את עצמנו כפי שראה הדבר בעת בריאת העולם לשיטת ר' אליעזר שבתשרי נברא העולם, ולכן אנו משתדלים לברך דווקא לאחר ג' שעות.

אברהם לשחוט את יצחק, וטפטפה הסכין דם, ואותו הטיפה נתפרשה במימות⁴³. בתקופת טבת, לפי שבאותו הפרק שחט יפתח את ביתו⁴⁴.

עוד טעם כתב: שדי' מלאכים ממונים על המים בארבע תקופות אלו, כל אחד בתקופתו ומתחלפים, וכשזה יוצא וזה נכנס עומדים המים בלא שמירה.

עוד טעם כתב האבן עזרא⁴⁵ בשם רב האי גאון: בעבור שהתקופות הם בתחילת השנה ובתחילת רביעה לכך הקפידו שלא לשתות באותו עת, ובתקון יששכר⁴⁶ הקשה ע"ז שלכאורה לפי טעם זה היה יותר נכון להקפיד שלא לשתות מים בראש השנה.

עוד כתב האבן עזרא בשם הגאונים, שאין שום חשש בעצם כי לא נחש ביעקב, אלא הקדמונים תיקנו דברים הללו להפחיד שיידאו את ה' ולא יוסיפו הרשעים לחטוא, אמנם בתקון יששכר הרבה להקשות ע"ז מדוע מצאו לנכון להפחיד את העם דווקא בזמן זה^{47 48}.

בתשובות הגאונים⁴⁹ כתב: ויש אומרים שהוא משום סימנא בעלמא, לפי שאינם רוצים להתחיל בראש התקופה במים שהוא דבר הקל, ודמיון לזה מה שאמר דוד המלך ע"ה והורדתם אותו אל גיחון, כלומר שתמשך מלכותו, אף כאן בעבור שהיא תחילת התקופה עשו זה המנהג, עכ"ל.

הרמ"א⁵⁰ פוסק להלכה לענין מים שלנו, שאם היה מגולה בעת התקופה, אין צורך לשפוך, אלא אפשר להכניס בהם ברזל. מקור הדברים הוא מהמהרי"ל. הברכי יוסף⁵¹ מביא בשם רבינו אפרים⁵² שמדוע היה מכת דם בעצים ובאבנים, ולא כתוב כלי מתכות, מכיון שבכלי מתכות לא היה דם, ומכאן המקור לתת ברזל בעת התקופה⁵³. ולמעשה היום אין מקפידים ע"ז⁵⁴.

⁴³ והאבן עזרא דחה טעם זה בעבור שלמעשה לא עשה אברהם שום חבלה ליצחק, ובתקון יששכר דחה טענה זו ראשית דאפשר לפרש שיצא דם מהסכין עצמו, ואל תתמה עצמך על שינוי הטבע הזה מכיון שהוא דומה לשינוי הטבע שהיה במצרים, עוד הוא מביא שם כמה מדרשים שאברהם הספיק קצת להעביר את הסכין על יצחק לפני קריאת המלאך, ומדרשים חלוקים איכא בזה.

⁴⁴ גם בזה יש מחלוקת במדרש, האם יפתח אכן שחט בסוף את ביתו, או לא.

⁴⁵ בספרו ספר העיבור, וכן מביאו האבודרהם אבל בשינויים קלים.

⁴⁶ בסוף הספר, ערך תקופות.

⁴⁷ וזה לשונו: ולדברי היש מהגאונים ז"ל שאמרו שהקדמונים אמרו דברים הללו להפחיד וכו' תימה גדול איך סבלו בזאת גם החכמים מהש"ס ומקובלים כמה וכמה דורות מעולם ושנים קדמוניות שכולם קול פחד באוזניהם נוהרים ומהירים חכמים בכל עם הארץ ובהכרזה בבתי כנסיות בקהילות והמוני עם שהדברים נראים מצד עצמם מגומגמים, וכי לא היה לקדמונים ז"ל במה להפחיד המוני עם שיידאו מהשי"ת אלא בכך ולא בכמה עונשים באמת שבאו במדרשים... אכן בש"ד ובגרי"א הביאו טעם זה, והוסיפו בשם הזוה"ק שבעת התקופה הכרוז יוצא מלמעלה על התשובה, ועל פי דברים אלו כתב בספר מאורי אור שנהגו בכמה מקומות לשפוך מים לזכרון התשובה.

⁴⁸ ובוזרה הק' בכמה מקומות הביא טעמים אחרים ע"פ סוד ואכהמ"ל.

⁴⁹ תשובות הגאונים מוסאפיה, סימן יד.

⁵⁰ אורח חיים, סימן תני"ה, סעיף א. בנושא מים שלנו המגולין בעת התקופה, עיי בקובץ תורני נזר התורה ניסן תשס"ה, מכתבו של הגאון ר' נפתלי הירץ ברנשטיין זצ"ל מקרמניץ, והערות של הרב מרדכי גנוט.

⁵¹ יורה דעה סימן קט"ז.

⁵² מחכמי אשכנז הקדומים.

⁵³ והוא מוסיף שלמרות שתרומת הדשן בביאורו עה"ת פיקפק בדבר זה, מ"מ גם הרוקח כתב שהנחת ברזל מועילה, ואילו היה יודע שכן דעת הרוקח לא היה מפקפק בדבר, ועיי בקובץ פרי תמרים פסח תשמ"ג, מאמרו של הרב יואל צבי הלוי מושקוביץ.

⁵⁴ ובסיבת הדבר אפשר לפרשו בכמה אופנים היות שכמה פוסקים (היעב"ץ) במור וקציעה סימן תני"ה מביא בשם אביו החכם צבי שאין לחוש לזה כלל, שו"ת מלמד להועיל או"ח סי' קי"ג וכן בערוך השלחן סימן תני"ה סעיף ז' כתבו שאין חשש זה להלכה, וכן אפשר לסמוך על מה שהביא המהרש"ם בשם המהרש"ק שבית שדלתות וחלונות קבועים בברזל אין לחשוש לזה, ובימינו כל הבתים עשויים כך, וכן אפשר לסמוך על מה שכתב בשבולי הלקט סימן רי"א שאין התקופה מזקת במקום ישוב, ועיי באריכות הדברים בספר שמירת הגוף והנפש סימן מ"ז.

סדר ברכת החמה

(נוסח אשכנז וספרד)

זמן הברכה הוא כמה שיותר מוקדם בבוקר, מכיוון שוריוזים מקדימים למצוות, ונזהגים לקום להתפלל והיכון, ומיד לאחר סיום התפילה לצאת החוצה ברוב עם ולברך את ברכת החמה. אם לא ברך מיד בבוקר, לדעת כמה פוסקים ניתן לברך עד סוף שלוש שעות ראשונות מן היום (מ"א יחיד ה, יח), ויש אומרים שבשעת הרחוק אפשר לברך עד חצות היום (א"ר, מ"ב רכ"ב, ח). אם באותו יום השמים מכוסים בעננים והשמש לא נראית כלל, למרות שיש מנהג אור, כתב החתם סופר (א"ח נו) שאי אפשר לברך עליה ברכת החמה, אבל אם נראית צורתה מבעד לעננים – אפשר לברך.

לנבי נשים, יש סוברים שהיובת לברך ברכת החמה, ויש אומרים שלא תברכנה, ואפשר שהנשים תבואנה ותשמענה את הברכה מפי 'שליח-הציבור' ונזה תבאנה ידי טובה (יחיד ה, יח).

י יראוך עם-שמש ולפני זרת דור הורים:

ה ודינו לך אלהים הודינו וקרוב שמת ספרו נפלאותיך:

י ורחח לבם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה ויצאתם ופשתם בעגלי מרבק:

ה גידו השמים צדקו וראו כל העמים כבודו:

הללויה הללו את-י: מן-השמים הללוהו במרומים: הללוהו כל-מלאכי

הללוהו כל-צבאו. הללוהו שמש וזרת הללוהו כל-פוכבי אור: הללוהו שמי

השמים והמים אשר מעל השמים: והללו את-שם י: כי הוא צנה ונברא:

ויעמידם לעד לעולם תק נתן ולא יעבור:

לשם יחיד קודשא בריך הוא ושכינתה, ברחילו ורחימו,
ליחד שם י"ה בוי"ה ביהודא שלים בשם כל ישראל.

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם

עושה מעשה בראשית.

«1»

* אָנָּה בָּרַח נְהַלֵּת וְיִמְיֵיךָ תִּתִּיר צְרוּרָה: קַבֵּל רַחֵם עִמָּךְ שֶׁנִּבְנוּ מִהַרְבֵּי נִרְאָה: נָא
גְבוּר דּוֹרְשֵׁי יְחִוּדְךָ בְּכִבֵּת שְׁמֵרָם: בְּרַבֵּם שְׁחָרָם תִּחְפִּי צְדָקָתְךָ תִּמְיֵד גְּמִלָּם: חֲסִין
קְרוֹשׁ בְּרוּב מִוֶּכֶךְ נִחַל עֲדָתְךָ: יְחִיד נָאֵה לְעַמָּךְ פָּנֵה זֹכְרֵי קִדְשֶׁתְךָ: שׁוֹעֲמֵנו קַבֵּל
וּשְׁמַע צְעָקָתֵנו יִדְבֵּעַ תַּעֲלָמוֹת: בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מְלִכְוֹתוֹ לְעֹלָם וָעֵד:

* לְמַנְצַח בְּנֵינֵיךָ מִזְמוֹר שִׁיר: אֱלֹהִים יִחַנְנוּ וַיִּבְרַכְנוּ יָאֵר פָּנָיו אֶתְנוּ סֵלָה: לְדַעַת
בְּאַרְצֵךָ דְרָכֶיךָ בְּכָל גּוֹיִם יִשׁוּעָתְךָ: יוֹדוּךָ עַמִּים אֱלֹהִים יוֹדוּךָ עַמִּים כָּלֵם: וְשִׁמְחוּ וַיִּרְנְנוּ
לְאֱמִים כִּי תִשְׁפֹּט עַמִּים מִיִּשְׂרָאֵל וְלְאֱמִים בְּאַרְצֵךָ תִּנְחַם סֵלָה: יוֹדוּךָ עַמִּים אֱלֹהִים יוֹדוּךָ
עַמִּים כָּלֵם: אֲרֵץ נִתְּנָה וְבוֹלָה וַיִּבְרַכְנוּ אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ: וַיִּבְרַכְנוּ אֱלֹהִים וַיִּירָאוּ אוֹתוֹ כָּל
אֲפָסֵי אֲרָץ:

לְמַנְצַח מִזְמוֹר לְדוֹד: הַשְּׁמַיִם מְסַפְּרִים כְּבוֹד-אל וּמַעֲשֵׂה יְדֵי מַגִּיד הַרְקִיעַ:
זוֹם לְיוֹם וּבֵיעַ אִמְרָ וְלִזְלָה לְלִזְלָה יִתְנֶה-דַּעַת: אִין-אִמְרָ וְאִין דְּבָרִים בְּלִי נִשְׁמַע
קוֹלָם: בְּכָל-הָאָרֶץ יִצָּא קוֹם וּבְקִצָּה תִּבַּל מְלִיחָם לְשִׁמְשׁ שֶׁם-אֶהֱלֵ בָהֶם: וְהוּא
בְּחֵתֵן יִצָּא מִחֶפְתּוֹ וְיִישׂ כְּבוֹד לְרוּץ אֶרֶץ: מִקִּצָּה הַשְּׁמַיִם מוֹצֵאֵ וְתִקְוֶתוֹ עַל-
קְצוֹתָם וְאִין נִסְתַּר מִחֶפְתּוֹ: תּוֹרַת יי תְּמִימָה מְשִׁיבַת נֶפֶשׁ עֲדוּת יי נֶאֱמָנָה
מִחֶפְסֵיט פְּתִי: פְּקוּדֵי יי וְשָׁרִים מְשֻׁמְחֵי-לֵב מִצְוֹת יי בְּרָה מְאִיבַת עֵינָיִם: וְרָאֵת
יי מְחֻרָה עוֹסְדַת לְעַד מְשַׁפְּטֵי-יי אִמְתָּ צְדָקוֹ וְחֶדְוֵי הַנְּחַמְדִּים מְזַהֵב וּמְפֹו רֵב
וּמְתוֹקִים מְדַבֵּשׁ וְנִפְתַּת צוֹפִים: גַּם-עֲבָדֶיךָ נִזְהַר בָּהֶם בְּשִׁמְרָם עֲקֵב רֵב: שְׂגִיאוֹת
מִי יִבִּין מִנְּסֻתוֹת נִקְנִי: גַּם מִזְדִּים חֲשֵׁךְ עֲבָדֶיךָ אֵל-וּמְשֻׁלוֹ-בִי אֵז אוֹתָם וְנִסְתִּי
מִפְּשַׁע רֵב: וְהָיוּ לְרַצוֹן אֲבָרֵי-פִי וְהִגִּינוּ לְבִי לְפָנֶיךָ יי עוֹרִי וְנֶאֱלִי:

* שִׁיר לְמַעֲלוֹת אֲשָׁא עֵינֵי אֵל הַהָרִים מֵאִין וְבֵא עוֹרֵי עוֹרֵי מַעַם יי עֲשֵׂה שְׁמַיִם
וְאַרְצֵי: אֵל זִמַּן לְמוֹט בְּגִלְךָ אֵל יְנוּם שְׁמֵרְךָ: הִנֵּה לֹא יְנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל: יי
שְׁמֵרְךָ יי צִלְךָ עַל יַד וְיִמְיֵיךָ: יוֹסֵם הַשְּׁמַשׁ לֹא יִבְקָה וְנִרְחַם בְּלִזְלָה: יי וְשְׁמֵרְךָ מִכָּל רַע
וְיִשְׁמֵר אֶת נַפְשְׁךָ: יי וְיִשְׁמֵר צִאתְךָ וּבּוֹאֵךָ מִעַתָּה וְעַד עוֹלָם:

* יש שאין אומרים פסוקים אלו.

«2»

תנו רבנן הרוצה תמה בתקופתה אומר ברוך עושה בראשית ואימת הני אמר
אבני כל כ"ח שנין וחרר מחזור ונפלה תקופת ניסן בשבתאי באורקא התלת
נגהי ארבע. (ברכות נט)

שמש אומר, שמש ירח עמר ובלה לאור חציו והלכו לנגה ברק הניתך: קומי
אורי כו בא אורך וכבוד יי עליך ורח: (בריימא דפרק שירה)

אל אדון על כל המעשים. ברוך ומברך כפי כל נשמה. גדלו וטובו מלא
עולם. בעת ותבונה סובבים הודו. המתנאה על מיות הקדש. ונהדר בכבוד על
המרכבה. וכות ומישור לפני כסאו. חסד ורחמים לפני כבודו. טובים מאורות
שקרא אליהו. וצרכם בבעת בבינה ובהשכל. כח וגבורה מן כחם. להיות
מושלים בקרב תבל. מלאים זיו ומפיקים גוה. גאה זיום בכל העולם. שמהים
בצאתם ופשים בבואם. עשים באימה רצון קונם. פאר וכבוד נותנים לשמו.
צדקה ונהג לזכר מלכותו. קרא לשמש וזרח אור. האה והתקין צורת הלכה.
שבת נותנים לו כל צבא מרום. תפארת וגדלה שרפים ואופנים וסיות הקדש.

יש שאין אמרים עלינו לשבת. והאמרים יצדו בכרעם, שלא לפנות לשמש.

עלינו לשבת לאדון הכל לתת גדלה ליוצר בראשית שלא עשנו כגווי
הארצות ולא שמו כמשפחות הארמה שלא שם תלקנו כחם וגורלנו ככל
המונים שהם משתחווים להבל וריק ומתפללים אל אל לא יושיע. ואנחנו בורעים
ומשתחווים ומודים לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, שהוא נוטה
שמים ויוסד ארץ ומושב יקרו בשמים ממעל ושכינת עזו בנגהי מרומים. הוא
אלהינו אין עוד אמת מלפניו אפס וולתו בכתוב בתורתו וידעת היום והשבת
אל לבבך כי יי הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד.

על כן נקנה לך יי אלהינו לראות מהרה בתפארת ערך להעביר גלולים מן
הארץ והאלילים ברות וברתון לתמן עולם במלכות שדי וכל בני בשר וקראו
בשמך להפנות אליך כל רשעי ארץ. יכירו וידעו כל יושבי תבל כי לך תכרע
כל כרך תשבע כל לשון. לפניך יי אלהינו וקרעו ויפלו ולקבד שמך וקר יתנו
ויקבלו כלם את על מלכותך ותמלך עליהם מהרה לעולם ועד. כי המלכות שלך

«3»

היא ולעולמי עד תמלך בכבוד בכתוב בתורתך יי ימלך לעולם ועד. ונאמר
והיה יי למלך על כל הארץ. ביום ההוא יהיה יי אחר ושמו אחר.

כפי הנגיה בן עקשאי אומר: רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל. לפיכך
הרבה להם מורה ומצות, שנאמר: יי חפץ לשען צדקו, וגדיל תורה ונאדיר.

יתגדל ויתקדש שמה רבא (אמן)

בעלמא די כרא כרעותה וימליך מלכותה (ויצמה פרקנה ויקרב משיחה אמן)
בתיובון וביומיובון ובחני דכל בית ישראל בעגלא ובזמן קריב. ואמרו אמן.

יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמאי.

יתברך. וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל שמה
דקדשא בריך הוא (אמן). לעלא מן כל ברבתיא ושירתיא תשבתתיא ונחמתיא
דאמירין בעלמא. ואמרו אמן.

על ישראל ועל רבנן ועל תלמידיהון ועל כל תלמידי תלמידיהון ועל כל מאן
דעסקין באורתיא די בארתקא (באיי קדישא) דבין נדי בכל אמת ואמר. יהא להון
ולבון שלמא רבא הנא וחסדא ורחמי ותני אריכי ומוזני רויחי ופרקנא מן קרם
אבוהון די בשמאי וארעא ואמרו אמן.

יהא שלמא רבא מן שמאי ותניי טובים עלינו ועל כל ישראל. ואמרו אמן.
עושה שלום במרומוי הוא ברחמינו ועשה שלום עלינו ועל כל ישראל ואמרו
אמן.

סדר ברכת החמה (נוסח ע"מ)

ע"פ הבן איש חי

למנצח מזמור לדוד: השמים מספרים כבוד-אל ומעשה ידיו מגיד תרקי: יום ליום וביע אמר ולילה ולילה ותנה-דעת: אין-אמר ואין דברים בלי נשמע קולם: בקל-הארץ יצא קנם ובקצה תבל מליהם לשמש שם-אחל בהם: והוא בחתן יצא מהפתו ושיש כגבור לרוץ אכה: מקצה השמים מוצאו ותקופתו על-קצותם ואין נסתר מהסתו: תורת ון תמונה משיבת נפש עדות ון נאמנה מהבימת פתו: פקודי ון ישראלים משפתי-לב טעות ון ברה מאירת עינים: וראת ון מהורה עוסדת לעד משפטי-ון אמת צדקו וחדו: הנחמדים מנהב ומפו רב ומחוקים מהבש נגפת צופים: גם-עבדך נזהר בהם בשמכם עקב רב: שגיאות מי זבין מנסתרות נקני: גם מזדים חשך עבדך אל-ומשלו-בי אז איתם נגפתי מפשע רב: יהיו לרצון אמרי-פי והגיון לבי לפניך ון צורי וגאלי:

הללויה הללו את-ון מן-השמים הללוהו בטרומים: הללוהו כל-מלאכיו הללוהו כל-צבאו. הללוהו שמש ונר הללוהו כל-בוכבי אור: הללוהו שמי השמים והמים אשר מעל השמים: והללו את-שם ון כי הוא צנה ונבראו: ונעמידם לעד לעולם תק נהן ולא יעבור:

כי שמש ומנו ון אלהים הן וכבוד ומן ון לא ימנע טוב להלכים בתמים: ויקאוך עם-שמש ולפני נר דור הוריו: הודינו לך אלהים הודינו וקרוב שמך ספרו נפלאומיך: ונרחה לכם וראי שמי שמש צדקה וטרפא בכנפיה ויצאתם ופשתם בעגלי מרפק: והיה אור הלכנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הנמים ביום חביש ון את שגר עמו ומחין סבתו ורפא: וכן הוא אמר, ואהביו כצאת השמש בנברתו:

ויאמר אלהים יהי מארת ברקיע השמים להבדיל בין היום ובין הלילה והיו לאהת ולמועדים ולמים ושנים: והיו למארת ברקיע השמים להאיר על-הארץ ויהי בו: נעש אלהים את-שני המארת הגדלים את-המאור הגדל למששלת היום ואת-המאור הקטן למששלת הלילה ואת הבוכבים: וימן אתם אלהים ברקיע השמים להאיר על-הארץ: ולמשל ביום ובלילה ולהבדיל בין ובין החשך ונרא אלהים כי-טוב: ויהי-ערב ויהי-בקר יום רביעי:

«1»

נוסח ברכת החמה
שנברך בע"ה בשנת תשס"ט
(הועתק מפרסומים גלויים של ישיבת בית אל, תובב"א)

לפי נוסח עדות המזרח: הבן איש חי, זצ"ל

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתו, בדחילו ורחימו, ורחימו ודחילו, ליתקא שם יוד קיי
 בנאזי קיי בחרקא שלים בשם כל ישראל. הנה אנתנו באים להודות ליה על מעשה בראשית אשר
 עשה, ולברך בשמו הברכה אשר תקנו חכמים וברונים לברכה ביום זה על הקמה בתקופתה,
 שעומדת בקריע בתחלת המחזור עשרים ושמונה שנה שלה, כמו תחלת עמידתה ביום רביעי
 בששת ימי בראשית, כדי לעשות נחת-רוח ליוצרינו ולעשות רצון בוראנו, למקן שרש מצות
 הברכה הזאת במקום עליון, ויעלה לפניך כאלו בנו במצות הזאת כל הכונות הראויות לבנו, ויהי
 נעם ארצי אלהינו עלינו ומעשה ידני בוננה עלינו ומעשה ידני בוננה:

הל ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם עושה מעשה בראשית.
 ורחוק חור בקול.

הודו ליי ביי-טוב
 הודו לאלהי האלהים
 הודו לארצי הארצים
 לעשה נפלאות גדלות לבדו
 לעשה השמים בתבונה
 לרקע הארץ על-המים
 לעשה אורים גדלים
 את-השמש למשלה ביום
 את-הירח ובוכבים למשלות בלילה
 למכה מצרים בבכורותם
 ויוצא ישראל מתוכם
 ביד הוקה וברוע גמולה
 לגזר ים סוף לגזרים
 והעביר ישראל בתוכו
 ונער פרעה וחילו בים סוף
 למלוך עמו במדבר
 למכה מלכים גדלים
 ויהרג מלכים אדירים
 לסיחון מלך האמורי
 ולעני מלך הקנען
 ונתן ארצם לגדלה
 גדלה לישראל עבדו
 שבשפלנו ובר לנו
 ויפקדנו מצרינו
 נתן לחם לכל בשר
 הודו לאל השמים

אל אדון על כל המעשים. ברוך ומברך בפי כל נשמה. גדלו וטובו מלא עולם.
 דעת ותבונה טובבים הודו. המתקאה על חיות הקדש. ונהדר בכבוד על המרכבה.
 זכות ומישור לפני כסא. חסד ורחמים לפני כבודו. טובים מאורות שברא אלהינו.
 וצדק בנדע בנינה ובחשבל. בית וגיבורה נתן בהם. להיות מושלים ברכב תבל.
 מלאים זיו ומפיקים נוגה. נאה זיונם בכל העולם. שומחים בצאתם וששים בבואם.
 עשים באיפה רצון סונם. פאר וכבוד נותנים לשמו. צהלה ורגה לזכר מלכותו. קרא
 לשמש ויזרח אור. קאה והתקין צורת הלבנה. שבת נותנים לו כל צבא שרום.
 תפארת וגדלה שרפים ואופנים וחיות הקדש.

עלינו לשבת לאדון הכל, לתת גדלה ליוצר בראשית, שלא עשנו בגווי
 הארצות ולא שקטנו במשפחות הארמה. שלא שם חלקנו בהם וגורלנו בכל
 המונם, שהם משתחווים להבל וריק ומתפללים אל אל לא יושיע ויפסיק מעט.
 וכשיאמר ואנחנו משתחווים יכרע כל גופו ויאנהנו משתחווים לפני מלך מלכי
 המלכים הקדוש ברוך הוא, שהוא נוטה שמים ויוסד ארץ ומושב יקרו בשמים
 ממעל ושכינת עזו בגבהי מרומים. הוא אלהינו ואין עוד אחר. אמת מלכנו
 ואפס יולתו, כפתיב בתורה, ונדעת היום והשבוע אל לבבך כי יי הוא האלהים
 בשמים ממעל ועל הארץ מתחת, אין עוד.

על בן נקוח לך יי אלהינו לראות מהרה בתפארת עזך להעביר גלולים מן
 הארץ והאילים ברות יברתונו, למקן עולם במלכות שדי וכל בני בשר יקראו
 בשמך להפנות אליך כל רשעי ארץ. יבירו וידעו כל יושבי תבל כי לך תכרע
 כל ברך תשבע כל לשון. לפניך יי אלהינו וידעו ויפלו ולכבוד שמך יקר ותנו
 ויקבלו כלם את עול מלכותך ותמלוך עליהם מהרה לעולם ועד, כי המלכות
 שלך היא ולעולמי עד תמלוך בכבוד, כפתיב בתורתך, יי ומלך לעלם ועד.
 ונאמר, והיה יי למלך על כל הארץ, ביום ההוא יהיה יי אהר ושמו אהר.

אדון עולם אשר מלך בשכם כל יציר נברא. לעת נעשה בהפעל כל און מלך שמו
 נקרא. ואחרי ככל לבדו ומלך נוקא. והוא הנה והוא הנה והוא הנה בתפארת. והוא
 אהר ואין שני להמשיל לו להתפירה. גלי ראשית גלי תכלית ולו העו והמפארה. והוא אלי
 ותי גואלי וצור חבלי בעת צרה. והוא גסי ומנום לי כנית בסי ביום אקרא. בידו אפקיד
 רוחי בעת אישן ואעירה. ועם רוחי גויתי יי לי ולא אירא.

יְהִי רָצוֹן מִלְפָנֶיךָ יי אֱלֹהֵינוּ וְאַלְהֵי אֲבוֹתֵינוּ, כְּמוֹ שֶׁהִתְחַוְּתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ
וְהִנְעַמְתָּנוּ לְזִמְנָה לְבָרְכֶךָ בּוֹ בְּרֵכֶת הַחֶמְדָּה לְשִׁמְךָ, בֶּן הַתִּיבֵינוּ וְהַתְּקִימָנוּ וְהַזְכֵּנוּ
לְבָרְכֶךָ בְּתַקְוֹת הַחֶמְדָּה אֲשֶׁר תִּהְיֶינָה בְּשָׁנִים הַבָּאוֹת עֲלֵינוּ לְחַיִּים טוֹבִים
וּלְשָׁלוֹם, שְׂמֵחִים בְּבִנְיַן עִירְךָ וְיִשְׁשִׁים בְּעִבּוֹדְתְךָ, וְהַזְכֵּנוּ לְרֵאוֹת פְּנֵי מְשִׁיחְךָ,
וְהַתְּקִימָנוּ בְּזִמְנָה מְקַרָּא שְׂבֻתוֹב וְהִיָּה אֹרֶךְ הַלְּבָנָה בְּאֹרֶךְ הַחֶמְדָּה וְאֹרֶךְ הַחֶמְדָּה יִהְיֶה
שְׂבֻעֹתַיִם בְּאֹרֶךְ שְׂבֻעַת הַיָּמִים בַּיּוֹם הַכִּישׁ יי אֶת שְׁבַר עַמּוֹ וּפְחִיץ מִכְתּוֹ יִרְפָּא:
וְיִהְיֶה נֵעַם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עֲלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ מוֹנֵנָה עֲלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ מוֹנֵנָה: יְהִי
לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְהִגִּיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ. יי צוּרֵי וְגֹאֲלֵי:

רבי חנניה בן עקשיא אומר: רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל. לפיכך הרבה להם
תורה ומצוות, שנאמר: יי חפץ למען צדקה, וגדיל תורה וגאדיר.

וְהַגְדִּיל וְהַתְּקַדְּשׁ שְׂמֵהּ רַבָּא (אסן)

בְּעֵלְמָא דִּי בְּרָא בְּרֵעוּתָהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתָהּ וְיַצְמַח פְּרֻקְנָהּ וְיַקְרֵב מְשִׁיחָהּ. (אסן)

בְּהִיבּוֹן וּבִיזְמוּכּוֹן וּבְחֵנֵי רַבֵּל בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּעֵזְרָא וּבְזִמְנָן קְרִיב וְאִמְרוּ אַמֵּן.

וְהָא שְׂמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלְמָא וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא.

וְהַבְרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאֵר וְיִתְרוֹמֵם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדָּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלָּל שְׂמֵהּ דְּקַדְשָׁא בְּרוּךְ

הוּא. (אסן)

לְעֵלְמָא מִן כָּל בְּרֵכְתָא שִׁירְתָא הַשְׁבַּתְתָּא וְנַחְמָתָא דְאִמְרֵין בְּעֵלְמָא וְאִמְרוּ אַמֵּן.

עַל יִשְׂרָאֵל וְעַל רַבְּבָן וְעַל תַּלְמוּדֵיהוֹן וְעַל כָּל תַּלְמוּדֵי תַלְמוּדֵיהוֹן דְּעַסְקִין בְּאַיְבוּתָא קַדְשָׁתָא

דִּי בְּאַתְרָא (בְּאִי קְרִישָׁא) הַרִין וְדִי בְּכָל אַתְרֵי וְאַתְרֵי. וְהָא לְנָא וְלְהוֹן וּלְבּוֹן הָנָא וְחַסְדָּא

וְחַסְדֵּי מִן קַדְשֵׁי בְּאַתְרֵי שְׂמֵיָא וְאַרְעָא וְאִמְרוּ אַמֵּן.

וְהָא שְׂלָמָא רַבָּא מִן שְׂמֵיָא חַיִּים וְשַׁבַּע וְיִשׁוּעָה וְנַחְמָה וְשִׁיבָא וְרַפּוּאָה וְגֹאֲלָה וְסְלִיחָה

וּבְסֻדְרָה וְכוּן וְהַעֲלֵה, לָנוּ וּלְכָל עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אַמֵּן.

עוֹשֵׂה שְׁלוֹם בְּמִרְמָיו הוּא בְּחַסְדּוֹ יַעֲשֵׂה שְׁלוֹם עֲלֵינוּ וְעַל כָּל עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אַמֵּן.